

E104. Badanie charakterystyk diod i tranzystorów

Cele: Wyznaczenie charakterystyk dla diod i tranzystorów. Dla diod określa się zależność $I_d=f(U_d)$ prądu od napięcia i napięcie progowe U_p . Dla tranzystorów wyznacza się zależność $I_C=f(I_B)$ prądu kolektora od prądu bazy, współczynnik wzmocnienia β , zależność $I_C=f(U_{CE})$ prądu kolektora od napięcia kolektor-emiter dla określonych wartości I_B prądu bazy oraz oporność r_{wyj} .

Przyrządy: Komputer PC, program LabVIEW 7.0, program do opracowywania danych Stat, wzmacniacz sygnału, interfejs - konsola pomiarowa z kartą UIB, amperomierz, tranzystory, diody, oporniki.

Zagadnienia: Budowa i zasada działania elementów półprzewodnikowych - złącza p-n, diody świecącej (LED), tranzystora n-p-n i p-n-p.

Literatura:

- [1] H. Szydłowski, *Pracownia fizyczna wspomagana eksperymentem*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- [2] H. Szydłowski, *Pomiary fizyczne za pomocą komputera*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1999.
- [3] T. Staciewicz, A. Kotlicki, *Elektronika w laboratorium naukowym*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.
- [4] J. Watson, *Elektronika*, Wydawnictwa Komunikacji i Łączności, Warszawa 1999.
- [5] P. Horowitz, W. Hill, *Sztuka elektroniki*, Wydawnictwa Komunikacji i Łączności, Warszawa 1999.
- [6] G. W. van Apeldoorn, *How to connect an experiment to a computer*, Amstel Institut Amsterdam, 2003.

1. Wprowadzenie

Dioda jest elementem półprzewodnikowym stosowanym w obwodach elektrycznych np. ze względu na jej własności prostownicze. Gdy jest spolaryzowana w kierunku przewodzenia zaczyna przewodzić prąd powyżej pewnego napięcia progowego U_p np. dla diody germanowej ok. 0.3 V, dla krzemowej ok. 0.65 V, a dla świecącej ok. 2 V (patrz rysunek 2). Opór diody w kierunku przewodzenia może wynosić 10 Ω , a w kierunku zaporowym aż 100 M Ω . Zależność prądu I_d płynącego przez diodę od napięcia U_d przyłożonego do diody stanowi charakterystykę $I_d=f(U_d)$ (patrz rysunek 2). Na diodzie w wyniku przepływu prądu wydziela się ciepło (moc rozpraszana $P=U_d \cdot I_d$), w przypadku diody świecącej część energii przypada w obszarze widzialnym np. dla diody z fosfoarsenku galu

obserwuje się światło czerwone lub żółte, a fosforu galu światło zielone.

Tranzystor stał się podstawowym elementem układu elektronicznego, od prostego wzmacniacza lub generatora, do komputera. Tranzystor jest elementem półprzewodnikowym i służy do wzmacniania prądów. Możemy podzielić tranzystory na dwie główne kategorie: bipolarne i polowe. Dalsze rozważania dotyczą tranzystorów bipolarnych. Tranzystor bipolarny typu n-p-n lub p-n-p zbudowany jest z dwóch złącz p-n położonych blisko siebie. Tranzystor ma trzy końcówki: emiter (E), kolektor (C) i baza (B). Określenie bipolarny wynika z faktu, że w działaniu tranzystora uczestniczą zarówno elektrony jak i dziury. W przypadku normalnej pracy tranzystora złącze emiter-baza polaryzujemy w kierunku przewodzenia, a złącze baza-kolektor w kierunku zaporowym. Działanie tranzystora polega na tym, że prąd płynący z emitera do kolektora sterowany jest przez prąd bazy. Określenie zależności $I_C = f(I_B)$ prądu kolektora od prądu bazy (patrz rysunek 4), pozwala wyznaczyć współczynnik wzmocnienia β (nazywany również h_{FE}) zdefiniowany przy stałym napięciu U_{CE} kolektor-emiter:

$$\beta = \left(\frac{\partial I_C}{\partial I_B} \right)_{U_{CE} = \text{const.}} \quad (1)$$

Natomiast zależność $I_C = f(U_{CE})_{I_B = \text{const.}}$ prądu kolektora od napięcia kolektor-emiter należy wyznaczać dla określonych wartości I_B prądu bazy (patrz rysunek 6). Z tej zależności można określić oporność wyjściową r_{wyj} tranzystora:

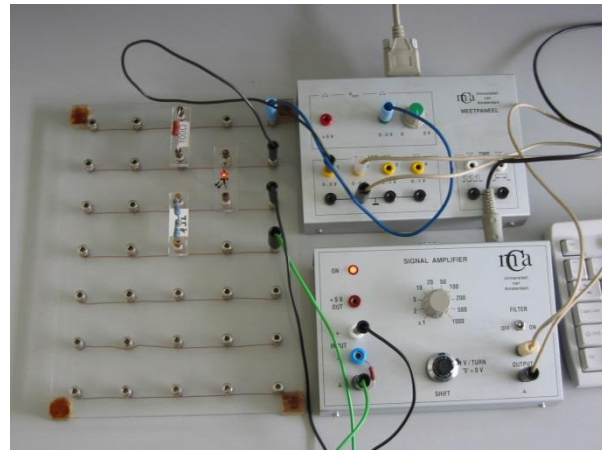
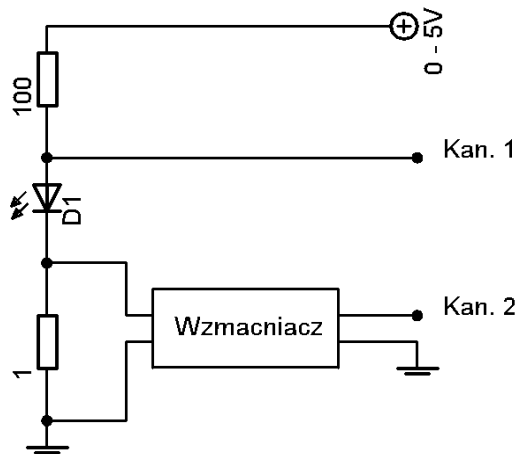
$$r_{wyj} = \left(\frac{\partial U_{CE}}{\partial I_C} \right)_{I_B = \text{const.}} \quad (2)$$

2. Pomiary

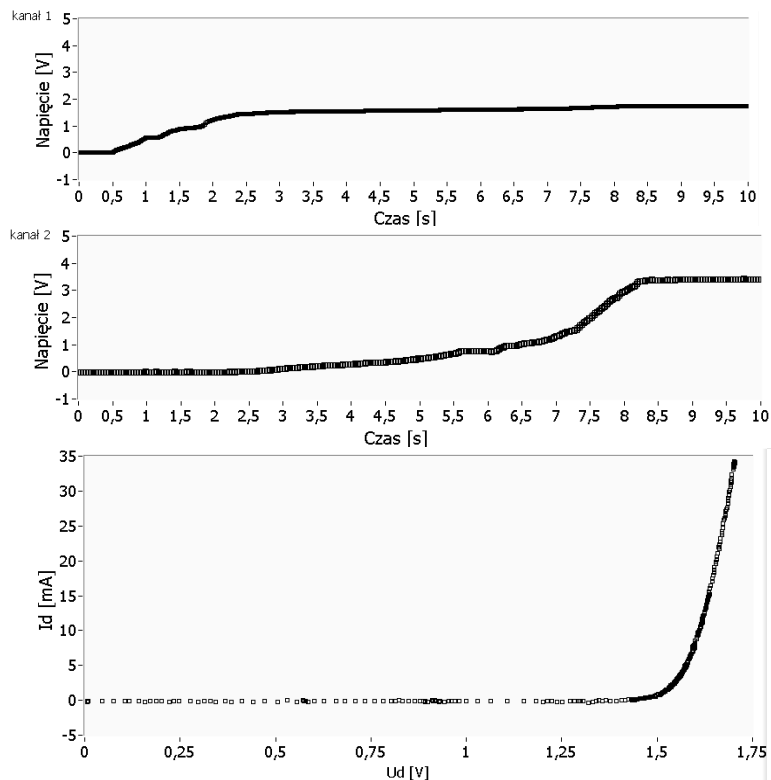
Obwody łączy się na tablicy z pleksiglasu, która jest wyposażona w równoległe połączone rzędy gniazdek radiowych. Zasilanie podłącza się z konsoli pomiarowej, źródło 5V lub regulowane w zakresie 0 - 5 V. Konsola pomiarowa wyposażona jest w cztery kanały pomiarowe, wykorzystujemy kanały 1 i 2 o zakresie pomiarowym od -5 do 5 V. Pomiary można wykonać dla diod świecących (czerwona, żółta, zielona i biała) jak i krzemowej (1N4448), ponadto dla tranzystorów typu p-n-p (TG52SII, BC177B) i n-p-n (BC109C, AC181). W programie kontrolującym eksperymentem (dioda i tranzystor.exe) należy zadać czas pomiaru (około 10 s), ilość punktów pomiarowych (np. 500) i nazwę pliku do którego zostaną zapisane dane pomiarowe. Po uruchomieniu pomiarów przyciskiem start, na ekranie

komputera obserwujemy przebiegi czasowe mierzonych sygnałów. Należy uważać, aby maksymalny sygnał na kanale 2 nie przekraczał 5 V (ustaw optymalną wartość współczynnika wzmocnienia we wzmacniaczu sygnału). Program **Stat** służy do opracowania uzyskanych wyników.

W celu wyznaczenia charakterystyki diody należy zbudować układ wg rysunku 1.

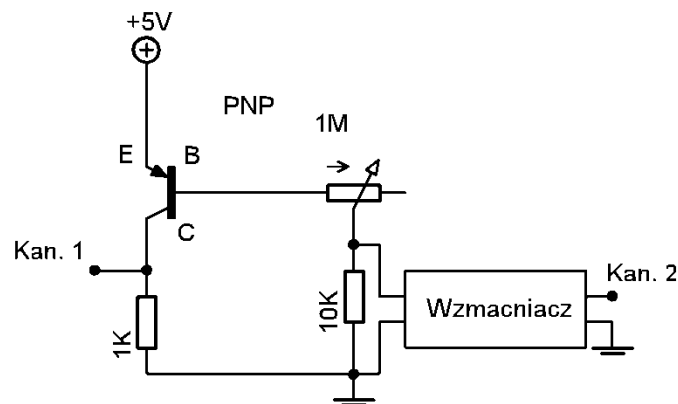
Rysunek 1. Schemat układu elektronicznego do badania diody i zdjęcie układu pomiarowego.

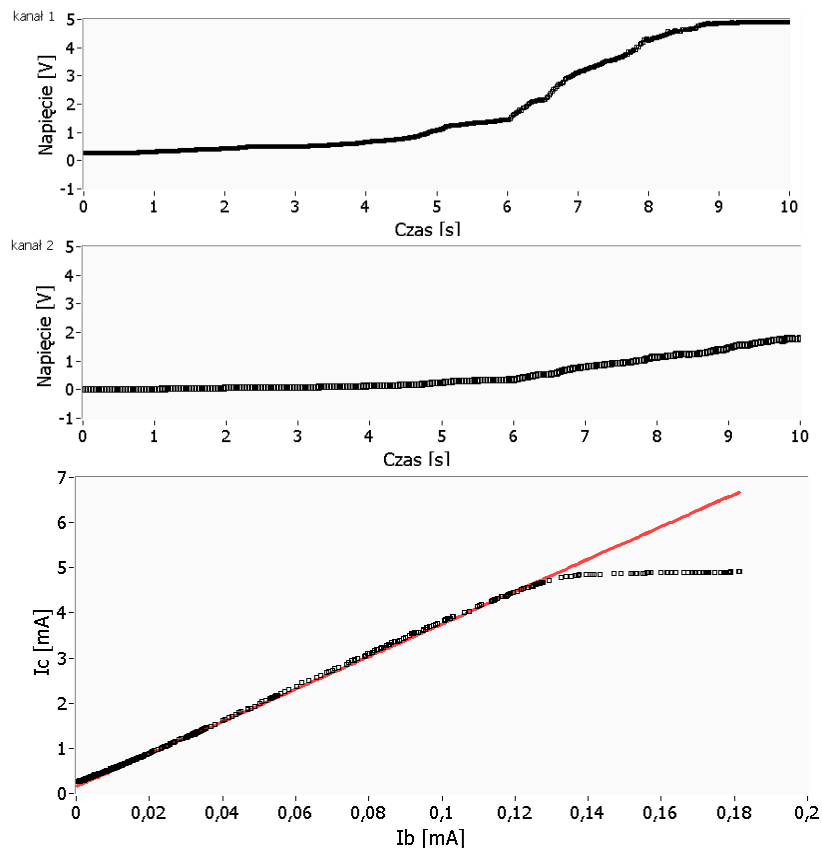
Rysunek 2. Wyniki pomiarowe dla czerwonej diody świecącej ($k=100$) i wyznaczona charakterystyka $I_d=f(U_d)$.

Umieszczenie rezystorów jest konieczne do ograniczenia prądu diody, co zabezpiecza ją przed uszkodzeniem. Dioda, zgodnie ze schematem, musi być spolaryzowana w kierunku przewodzenia. W czasie pomiaru należy zmieniać napięcie zasilające od 0 do 5 V, typowe dane pomiarowe dla diody czerwonej LED przedstawia rysunek 2. W celu wyznaczenia charakterystyki $I_d=f(U_d)$ należy obliczyć napięcie $U_d=U_1-U_2/k$ i prąd diody $I_d=U_2/k$, gdzie U_1 to napięcie zmierzone na kanale 1, U_2 to napięcie zmierzone na kanale 2, k to współczynnik wzmocnienia. Rysunek 2 przedstawia również charakterystykę $I_d=f(U_d)$ dla czerwonej diody świecącej.

Układ elektroniczny do badania tranzystorów typu p-n-p przedstawia rysunek 3.

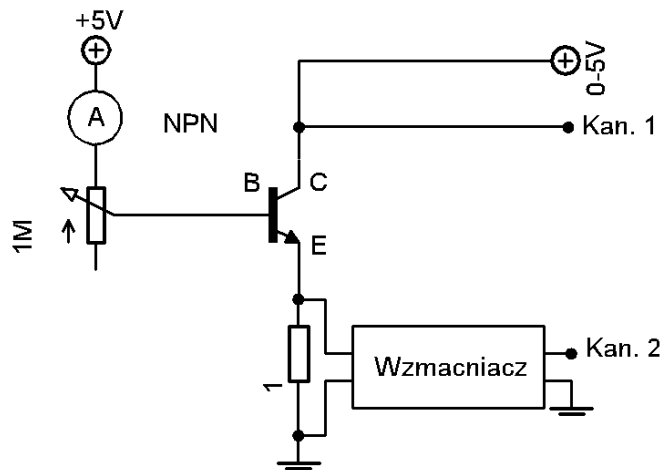
Rysunek 3. Układ elektroniczny do badania tranzystora p-n-p.

Rysunek 4. Wyniki pomiarowe dla tranzystora TG52SII ($k=1$) i wyznaczona charakterystyka $I_C=f(I_B)$, linia czerwona przedstawia dopasowaną funkcję liniową o współczynniku nachylenia $\beta=36$.

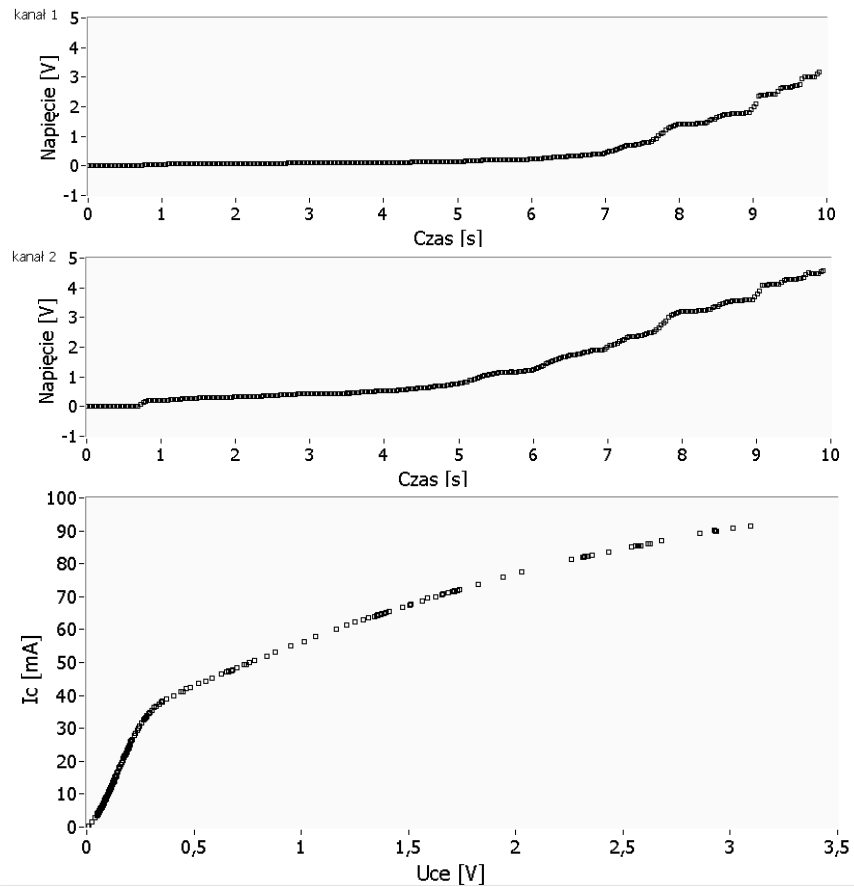
Potencjometr $1\text{ M}\Omega$ zapewnia regulację oporu, co wpływa na wartość prądu I_B płynącego przez bazę. Prąd bazy można wyznaczyć za pomocą wzoru $I_B=U_2/(k \cdot 10)$ [mA], natomiast prąd kolektora $I_C=U_1$ [mA]. Typowe wyniki pomiarowe i charakterystykę $I_C=f(I_B)$ przedstawia rysunek 4. Należy wyznaczyć z regresji liniowej współczynnik wzmacnienia β w obszarze liniowym zależności $I_C(I_B)$.

Do badania tranzystorów typu n-p-n można zastosować układ elektroniczny przedstawiony na rysunku 5.

Rysunek 5. Układ elektroniczny do badania tranzystora n-p-n.

W celu wyznaczenia zależności $I_C=f(U_{CE})$, należy zmieniać napięcie zasilające w zakresie od 0 V do U_b , tzn. do wartości takiej, aby nie przekroczyć dopuszczalnej mocy rozpraszanej P_{tot} (np. 300 mW dla BC109C oznacza, że przy napięciu U_{CE} bliskim 5 V prąd kolektora I_C powinien być mniejszy niż 60 mA , zgodnie ze wzorem $P_{tot}=U_{CE} \cdot I_C$). Pomiary te wykonuje się przy ustalonej wartości prądu bazy I_B , która jest wskazywana przez amperomierz. Regulując opór potencjometrem, można wybrać wartość prądu bazy I_B . Prąd kolektora wyznaczamy ze wzoru $I_C=1000 \cdot U_2/k$ [mA], a napięcie kolektor-emiter U_{CE} określa wzór $U_{CE}=U_1-U_2/k$. Typowe wyniki pomiarowe i charakterystykę $I_C=f(U_{CE})$ przedstawia rysunek 6. Znajomość zależności $I_C=f(U_{CE})$ pozwala określić oporność wyjściową r_{wyj} . Następnie można wyznaczyć kolejne charakterystyki $I_C=f(U_{CE})$ dla różnych wartości prądu bazy I_B .

Rysunek 6. Wyniki pomiarowe dla tranzystora BC109C ($k=50$, $I_B=0.20$ mA) i wyznaczona charakterystyka $I_c=f(U_{CE})$.